

Lengauer, Włodzimierz

"Le Carnaval et la Politique. Une introduction à la Comédie grec suivie d'un choix de fragments", Jean Claude Carrière, Paris 1979 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 73/1-2, 141-143

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Kwartalnik Historyczny, Rocznik LXXXVIII, 1981, nr 1, s. 319; *Jahrbuch für Geschichte*, Band 23, 1981, s. 580.

Projekt wymiany prac badaczy polskich i NRD, zainicjowany przez bilateralną komisję historyków, zaowocował specjalnymi tomami „Kwartalnika” i „Jahrbuch für Geschichte”, przygotowywanymi przez blisko 5 lat. Oba wydawnictwa pomyslane są jako prezentacja metod i stylu wybitnych przedstawicieli polskiej i niemieckiej nauki historycznej. Zawarte w nich teksty nie koncentrują się wokół jakichś „wiodących tematów”. Są wśród nich prace z zakresu tradycyjnie rozumianej historii politycznej (np. E. Winter, *Elekcje polskie 1575 i 1587 r. z perspektywy Habsburgów*, KH, s. 107—120), rozprawy dotyczące dziejów gospodarczych (U. Bentzien, *Poziom produkcji chłopskiej w Niemczech w okresie rozwiniętego feudalizmu (XII—XIII w.)*, KH, s. 35—48), społecznych (A. Wyczański, *Die Frau in der Gesellschaft Polens im 16. Jahrhundert. Versuch einer Sondierung*, JbfG, s. 141—150) czy kulturalnych (P. Skubiszewski, *Polnische mittelalterliche Kunst oder mittelalterliche Kunst in Polen*, tamże, s. 9—56). Na ogólną liczbę 42 tekstów 24 wyszły spod pióra autorów polskich.

W obu tomach ułożono artykuły w porządku chronologicznym. Wśród prac historyków NRD więcej jest dotyczących historii najnowszej i ruchu robotniczego; po drugiej stronie odnotujemy przewagę epok dawniejszych. Na dobro tomu opracowanego przez Polaków należy zapisać grupę 7 tekstów o charakterze informacyjnym, tworzących dział „Literatur- und Forschungsgeschichte”. (np. S. K. Kuczyński, *Die Hilfswissenschaften zur Geschichte bis Ausgangs des 18. Jahrhunderts (1945 bis 1977)*, JbfG, s. 471—490; A. Manikowski, *Forschungen zur Wirtschaftsgeschichte Polens des 16. bis 18. Jahrhunderts*, tamże, s. 517—530). Ze strony niemieckiej przedstawiono tylko jeden artykuł, który można by zakwalifikować do takiego działu (R. Gross, *Polonica w drezdeńskim Archiwum Państwowym*, KH, s. 295—306). A przecież informacyjna rola przedsięwzięcia, o którym mowa jest szczególnie ważna. Słusznie zatem zamieszczono noty biograficzne o wszystkich autorach a także spisy treści „Kwartalnika” i „Jahrbuch für Geschichte” z ostatnich lat.

Trudno o kompetencje wystarczające do szczegółowych porównań i ocen. Odważny i wymagający znacznego wysiłku obu redakcji pomysł przyniósł godne uznania rezultaty. Jego realizacja wykazała liczne odmienności w stosowanych metodach, interpretacjach, terminologii, ale ujawniła także znaczne obszary wspólnych zainteresowań i sądów.

A.S.

Jean Claude Carrière, *Le Carnaval et la Politique. Une introduction à la Comédie grec suivie d'un choix de fragments*. „Annales Littéraires de l'Université de Besançon” t. CCXI, Les Belles Lettres, Paris 1979, s. 353.

Sam autor w przedmowie tłumaczy się poniekąd przed czytelnikiem wyjaśniając założenia i charakter książki, bo też po wiele obiecującym tytule można by się spodziewać czegoś więcej. Miało to być jednak w zamierzeniu rzeczywiście tylko wprowadzenie w problematykę komedii greckiej poprzez wybór fragmentów z nie-

zachowanej twórczości komików zaopatrzonej w notki wprowadzające i tłumaczenie. Tekst został więc pierwotnie pomyślany jako wstęp do takiego wyboru, przeznaczonego zresztą dla studentów nie znających greki i nie zamierzających samodzielnie studiować materiału zebranego przez wydawców fragmentów komediopisarzy. Stąd też i wydanie, stanowiące drugą część książki, nie jest dziełem oryginalnym a zawiera tylko przedruki z wydań Kocka i Austina. Tłumaczenie zaś ma służyć tylko lekturze studentów.

Bogactwo problematyki doprowadziło jednak do powstania w miejsce wstępu niewielkiego objętościowo (około 180 stron) studium komedii nie roszcżącego sobie zresztą pretensji do miana naukowego opracowania, ale charakteryzującego się jasnością wykładu, znajomością najnowszej literatury przedmiotu a nierzadko też oryginalnością spojrzenia, a to dzięki szerokiemu czytaniu autora w kwestiach teorii humoru literackiego, studiach antropologicznych i etnologicznych nad zwyczajami świątecznymi, karnawalem i miejscem szyderstwa tak w literaturze jak i w życiu społecznym. Niewątpliwie cytowana wielokrotnie przez autora, znana i u nas, praca Bachtina o humorze Rabelais'ego zaważyła na ujęciu spraw komedii attyckiej w tej książce.

Jakkolwiek zasadnicze ujęcie problematyki genezy komedii przez autora nie zawiera nowych ustaleń i nie przynosi wyników własnych studiów a ogranicza się raczej do zreferowania też już znanych, to na uwagę zasługuje łączne traktowanie komedii i tragedii ze wskazywaniem na ich związek tak z religią i rytuałem okresu archaicznego jak i poezją archaiczną. Zmierzając jednak do spraw Aten i komedii attyckiej zbyt chyba marginalnie potraktował autor sprawę komedii doryckiej, chociaż jej najbardziej znany i zapewne pierwszy przedstawiciel, Epicharmos (ok. 530—525 do ok. 440—430 p.n.e.), otwiera zamieszczony w książce wybór fragmentów. Całość książki jest poświęcona właśnie komedii attyckiej co nie znającego problematyki czytelnika może prowadzić do fałszywego wniosku, jakoby komedia była wynalazkiem i szczególną cechą wyłącznie kultury ateńskiej.

Niewątpliwie interesujące jest w książce Carrière wskazanie na paralele między Starą Komedią attycką a Karnawalem w kulturach nowożytnych i interpretowanie struktury komedii w kategoriach karnawału. Paralele te leżą chociażby w sankcjonowanym przez rytuał i obyczaj parodiowaniu, szczególnym odwróceniu życia społecznego i, co za tym idzie, wyszydzeniu i ośmieszeniu wszelkich autorytetów z religijnymi włącznie, które na czas Karnawału lub przedstawienia pozbawione są wszelkiej powagi, dostojeństwa czy nawet *sacrum*. Słusznie przy tym wskazuje autor, jak właśnie te cechy komedii utrudniają interpretacje jej tendencji politycznych. Szyderstwo z przywódców, z instytucji państwowych i całej społeczności *polis* należy tu do konwencji. W pewnym sensie musiało się ono znajdować w komedii niezależnie od poglądów politycznych twórców komediowych.

Autor nie mógł się, rzecz jasna, wdać w całą dyskusję o wymowie politycznej Starej Komedii attyckiej, szkoda jednak, że pisząc w osobnym rozdziale o atakach na polityków i przywódców nie zajął się bliżej właśnie tym problemem. Szczególnie pouczające mogłoby tu być porównanie stosunku do Peryklesa i polityków starszej generacji, z reguły arystokratycznego pochodzenia, z atakami na Kleona i demagogów okresu wojny peloponeskiej. Należałoby przy tym uwzględnić ustalenia świetnej dysertacji J. Schwarza, „Die Beurteilung des Perikles durch die attische Komödie und ihre historische und historiographische Bedeutung” (München 1971), której autor chyba nie zna.

Na uwagę zasługują szczególnie ostatnie partie tekstu, gdzie autor pisząc o strukturze i języku komedii zajmuje się szczególnie jej znaczeniem jako utopii i problemem bohatera komicznego wskazując na podobieństwo Starej Komedii do

nowoczesnej groteski. Podkreśla też Carrière związki komedii z mitem i raz jeszcze przypomina, jak bardzo żywe w kulturze V wieku były treści mityczne oraz wyobrażenia religijne i zwyczaje pochodzące z epok wcześniejszych.

Książka jest więc świetnym wprowadzeniem w problematykę przedmiotu, szkoda jednak, że nazbyt ograniczonym do komedii attyckiej, bo zwłaszcza przy takim ujęciu temat zyskałby wiele przez wciągnięcie sprawy tak zwanej farsy doryckiej. Tym niemniej jest to pozycja o znaczeniu większym niż tylko wprowadzenie dla studentów filologii czy historii.

W.L.

Mario Attilio Levi, *Pericle. Un uomo, un regime, una cultura*, „Rusconi”, Milano 1979, s. 339.

Prezentowana książka jest kolejnym tomem z serii biografii historycznych ukazującej się w wydawnictwie, w którym ten sam autor opublikował trzy lata wcześniej pracę o Aleksandrze Wielkim i gdzie spośród postaci świata antycznego doczekali się już opracowania Cezar i Sulla (przekłady świetnych, acz nieco przestarzałych prac J. Carcopino) oraz Kleopatra.

Mario Attilio Levi należy do znanych współczesnych historyków starożytności starszego pokolenia a jego ogromny dorobek obejmuje niemal wszystkie dziedziny historii tak Grecji i Rzymu. Jest on też autorem wielotomowych podręcznikowych opracowań dziejów starożytności. W wielu studiach szczegółowych zajmują się od pół wieku już także historią Grecji V wieku p.n.e. a jego ogólne zainteresowania stale skupiają się wokół problemów władzy i polityki. Jest to więc autor kompetentny w wypadku biografii najwybitniejszego polityka Aten klasycznych.

Pisanie biografii Peryklesa jest jednak zadaniem niezwykle trudnym nie tak może ze względu na niezmierną literaturę przedmiotu, co przede wszystkim z racji bogactwa problematyki, która musi się znaleźć w każdej takiej książce przemieniając biografię w monografię historii Aten V wieku. Ma tu swój udział także i stan źródeł — przy skąpym raczej materiale do samej postaci autor musi próbować ją zrozumieć w oparciu o analizę epoki. Bogactwo spraw, którymi musi się zająć badacz zainteresowany postacią Peryklesa unaocznia najlepiej wydany przed dwoma laty zbiór studiów „Perikles und seine Zeit” opracowany przez G. Wirtha dla niemieckiej serii „Wege der Forschung”. Widać to też po wszystkich, nowszych zwłaszcza pracach poświęconych Peryklesowi, jak choćby C. M. Bowry, „Periclean Athens” (London 1971) czy F. Schachermeyera, „Perikles” (Stuttgart 1969).

Napisana bez aparatu krytycznego praca M. A. Leviego nie jest oryginalnym, nowym, w pełni naukowym opracowaniem rzucającym nowe światło na postać wybitnego ateńskiego męża stanu. Zasługuje jednak na uwagę także specjalistów nie tylko ze względu na piękną szatę edytorską i starannie dobrane ilustracje czy żywy styl wykładu.

Autor wierny podtytułowi swej książki stara się przedstawić środowisko kulturalne i społeczne Peryklesa. Właściwym bohaterem staje się więc określona warstwa społeczeństwa ateńskiego V wieku — grupa zamożnych, najczęściej arystokratycznego pochodzenia, kulturalnych i wykształconych Ateńczyków tworzących do początków wojny peloponeskiej elitę polityczną i kulturalną państwa. Jest to warstwa, której portretu zbiorowego szukać można w „Uczcie” Ksenofonta.

Rolę tej grupy w życiu społecznym i politycznym Aten lapidarnie oddaje znana anegdota Iona z Chios o strategii Sofoklesa, który zdaniem tego autora nie miał pojęcia ani o polityce ani o wojskowości, został jednak strategiem z racji swego